

آینده روابط اقتصادی ایران و چین و آثار آن بر فضای کسب و کار ایران: سناریوهای محتمل

مصطفی محمدی

مدرس دانشگاه، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی

رئیس کمیته جوانان، انجمن دوستی ایران و چین

Mostafa1234@gmail.com

چکیده

چین از جمله قدرت های نوظهور در جهان امروز است. این کشور در حال حاضر با سطح درآمد بالاتر از متوسط، دومین اقتصاد بزرگ جهان به شمار می رود. با تغییر استراتژی کلان چین از تجدیدنظرطلبی به توسعه گرایی، سیاست خارجی این کشور از سال ۱۹۷۹ تاکنون بیش از پیش اقتصادمحور و بخشی از فرآیند توسعه آن شده است. ابتکار کمربند و راه یکی از برنامه های بلندپروازانه چین در عرصه بین المللی است. روابط سیاسی ایران و چین از حدود نیم قرن پیش به طور رسمی آغاز شد و با وجود فراز و نشیب های جزئی، در سال های اخیر رو به رشد و گسترش بوده است. در این مطالعه، بر اساس رویکردی میان بخشی، چهار سناریوی محتمل بر اساس دو عامل "عملیاتی شدن برجام" و "نهایی و عملیاتی شدن قرارداد همکاری های بلندمدت ایران و چین" شناسایی شدند و شرایط و الزامات بهره گیری کسب و کارها از منافع ناشی از تحقق هر یک از سناریوها مورد بررسی قرار گرفتند. این چهار سناریو "جهش اقتصادی کشور"، "اقتصاد غرب گرا"، "اقتصاد شرق گرا" و "تداوم رکود اقتصادی کشور" هستند که میزان احتمال وقوع هر یک متفاوت است.

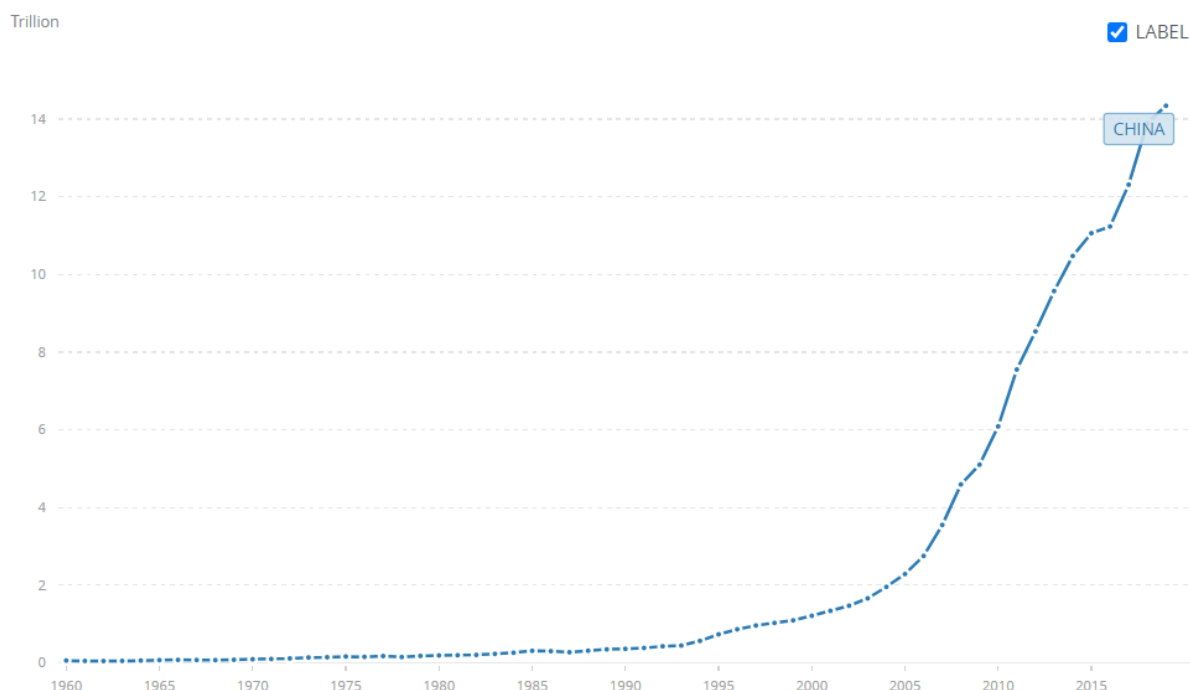
واژگان کلیدی: روابط اقتصادی، سناریو پردازی، کسب و کار، ایران، چین.

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

مقدمه

کشور چین یکی از قدرتهای نوظهور در جهان امروز به شمار می‌رود. چین به لحاظ مجموعه‌ای از عوامل، ظرفیت تبدیل شدن به ابرقدرت را دارد. این عوامل دربرگیرنده مؤلفه‌های متعددی مثل اقتصاد بسیار قوی، جمعیت زیاد، سرزمین وسیع، سلاح هسته‌ای، حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل، و موقعیت ژئوپلتیک است (سازمند و ارغوانی، ۱۳۹۶). این کشور تقریباً با یک پنجم جمعیت جهان، تولیدکننده نصف پوشاک جهان می‌باشد. به علاوه اینکه، ۴۰ درصد از سیمان جهان، ۴۰ درصد از معادن جهان، ۳۰ درصد از فولاد جهان و ۱۲ درصد از انرژی جهان در این کشور مصرف می‌شود. هم‌چنین این کشور با همه کشورهای جهان مراودات دیپلماتیک دارد و به عنوان عضو سازمان جهانی تجارت در اکثر نهادهای مالی، تجاری و سیاسی بین المللی مشارکت فعالی دارد (براتی و شیرخانی، ۱۳۹۲). بر اساس گزارش بانک جهانی این کشور در حال حاضر با سطح درآمد بالاتر از متوسط، دومین اقتصاد بزرگ جهان به شمار می‌رود (World Bank). هم‌چنین از زمان آغاز سیاست درهای باز اقتصادی در سال ۱۹۷۸، این کشور به طور میانگین سالانه حدود ۱۰ درصد رشد در تولید ناخالص داخلی را تجربه نموده است و ۸۵۰ میلیون نفر از جمعیت این کشور تاکنون از فقر رهایی یافته‌اند (همان) (نمودار شماره ۱).

نمودار ۱: تولید ناخالص داخلی چین (دلار) (World Bank)

با تغییر استراتژی کلان چین به توسعه‌گرایی، سیاست خارجی این کشور از سال ۱۹۷۹ تاکنون بیش از پیش اقتصادمحور شده است؛ به طوری که دهه ۱۹۹۰ دوره‌ای است که غرب از آن با عنوان خیزش مسالمت‌آمیز چین یاد می‌نماید (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵).

ظهور چین در نظام بین‌الملل که یکی از اثرگذارترین موضوعات در آغاز سده جدید است، اغلب به «ظهور» یا «صعود» چین از یک حالت انفعالی و انزواجویانه به یک قدرت منطقه‌ای و بین‌المللی توانمند به اعمال نفوذ، تعبیر می‌شود (سازمند و ارغوانی،

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

۱۳۹۶). سیاست خارجی چین از پیروزی انقلاب کمونیستی آن کشور در سال ۱۹۴۹ تاکنون، دو نقش کاملاً متفاوت در مسیر توسعه این کشور ایفا کرده است؛ در مقطع ۱۹۴۹ تا ۱۹۷۹، سیاست خارجی چین «بخشی از مسأله» توسعه در این کشور و باعث ایجاد موانع اساسی در مسیر توسعه آن بود (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵). با تغییر استراتژی کلان چین از تجدیدنظرطلبی به توسعه‌گرایی، سیاست خارجی این کشور از سال ۱۹۷۹ تا کنون به «بخشی از راه حل» توسعه این کشور و هموارکننده مسیر توسعه آن تبدیل شده است (همان).

جمهوری اسلامی ایران یکی از شرکای جمهوری خلق چین در حدود نیم قرن گذشته بوده است. هرچند در دوره زمانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، افول نسبی در روابط دو کشور ایجاد شد، اما پس از آن روابط دو کشور در زمینه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بار دیگر گسترش یافت. در سالهای اخیر، به دلیل نزدیکی اصول سیاست خارجی دو کشور و تأکید هر دو بر چندجانبه‌گرایی در فضای بین‌الملل از یک سو، و تحریم‌های سیاسی و اقتصادی آمریکا علیه دو کشور از سوی دیگر، روابط دو کشور ایران و چین بیش از پیش اهمیت یافته است. اهمیت روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دو کشور بارها در رسانه‌های ایران و چین و هم‌چنین در بازدیدهای مقامات عالی رتبه دو کشور از یکدیگر مورد تأکید قرار گرفته است. به نظر می‌رسد طرح ابتکار کمربند و راه (BRI) که در سال ۲۰۱۳ از سوی رییس‌جمهور چین اعلان عمومی شد یکی از برنامه‌های بلندپروازانه چین در افق میان مدت است (Wei Liu, 2018). بر اساس ادعای شینهوا، این طرح بیش از ۱۸۰۰ پروژه و مگا پروژه را در بر می‌گیرد و حدود ۴۰ درصد جمعیت جهان را متأثر می‌سازد.

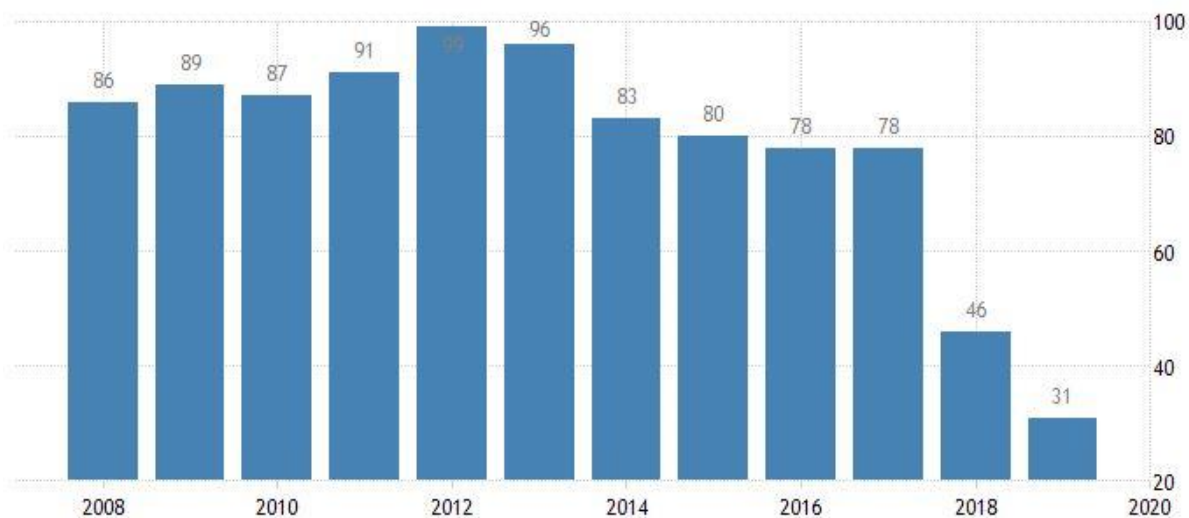
چین، فرصت‌ها و چالش‌ها

کشور چین از طرفی با فرصت‌های کم نظیری روبروست؛ از جمله رشد اقتصادی متوسط ۷ درصد در ۱۰ سال گذشته (نمودار ۲) و پیش‌بینی ادامه آن با وجود همه‌گیری ویروس کرونا، بهبود فضای کسب و کار (نمودار ۳)، تغییر مرکز ثقل اقتصاد جهانی از غرب به شرق (Bloomberg)، پیش‌بینی تبدیل شدن چین به رهبر تکنولوژی جهان در سال ۲۰۳۵ (Johnson, 2016)، نرخ بیکاری کاهشی حدود ۵ درصد در چند سال اخیر (نمودار ۴)، متوسط نرخ رشد تولید در اقتصاد برابر با ۷ درصد (نمودار ۵) و پیش‌بینی ادامه همین روند در پنج سال آینده علی‌رغم جمعیت ۱,۴ میلیارد نفری، و ...

نمودار ۲: رشد اقتصادی ده ساله چین (درصد) (World Bank)

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

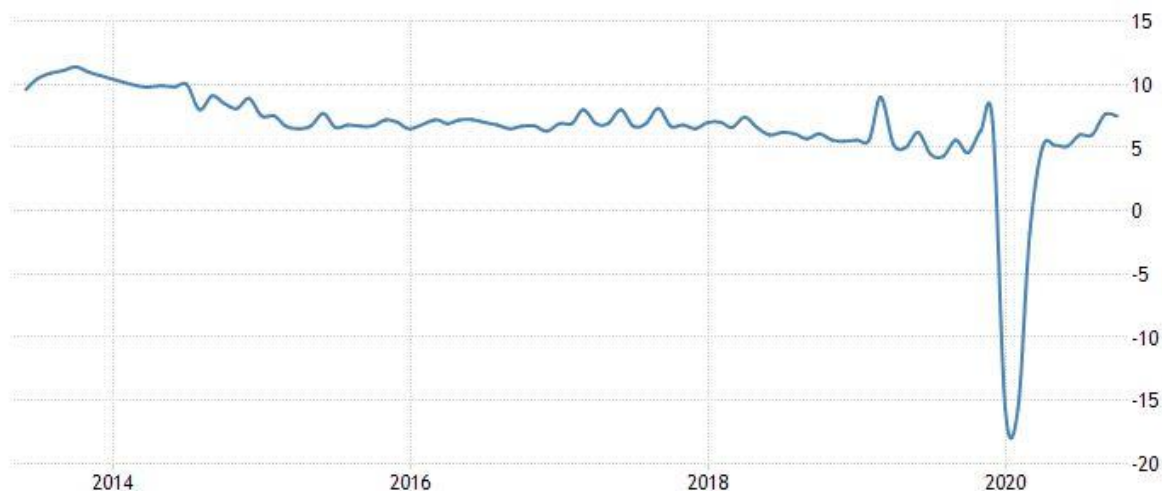

نمودار ۳: رتبه چین در سهولت کسب و کار در بین ۱۹۰ کشور جهان (World Bank)

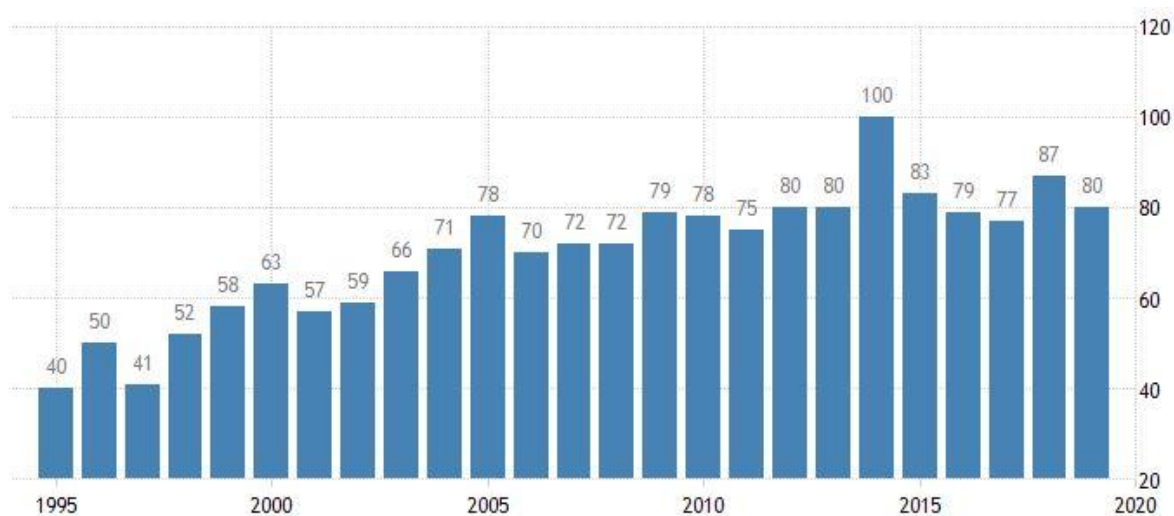
نمودار ۴: نرخ بیکاری چین (درصد) (National Bureau of Statistics of China)

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

نمودار ۵: نرخ رشد تولید در اقتصاد چین (درصد) (National Bureau of Statistics of China)

جمهوری خلق چین از طرف دیگر با چالش‌های بزرگی نیز در افق میان مدت روبروست؛ از جمله نرخ بالای فساد اداری (نمودار ۶)، جنگ تجاری با ایالات متحده آمریکا، اختلافات سیاسی با کشورهای غربی در زمینه دموکراسی، چالش‌های زیست محیطی، چالش‌های حقوق بشری از جمله مسائل پیچیده مسلمانان اویغور در استان سین کیانگ، و ...

نمودار ۶: رتبه چین از نظر فساد اداری در بین ۱۹۰ کشور جهان (Transparency International)

این در حالی است که چین در حال «موازنه‌سازی خزنده» در مقابل آمریکا است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵).

ایران؛ فرصت‌ها و چالش‌ها

ایران نیز فرصت‌های زیادی در پیش رو دارد. از جمله این فرصت‌ها می‌توان به برخورداری از نیروی کار جوان، نخبه و تحصیل کرده، رتبه دوم در آسیای مرکزی و رتبه ۶۷ام در جهان در شاخص نوآوری (Dutta et al, 2020)، برخورداری از منابع غنی زیر زمینی و رو زمینی از قبیل نفت و گاز، معادن فلزی و غیر فلزی و منابع طبیعی، افزایش تولید ناخالص داخلی ناشی از

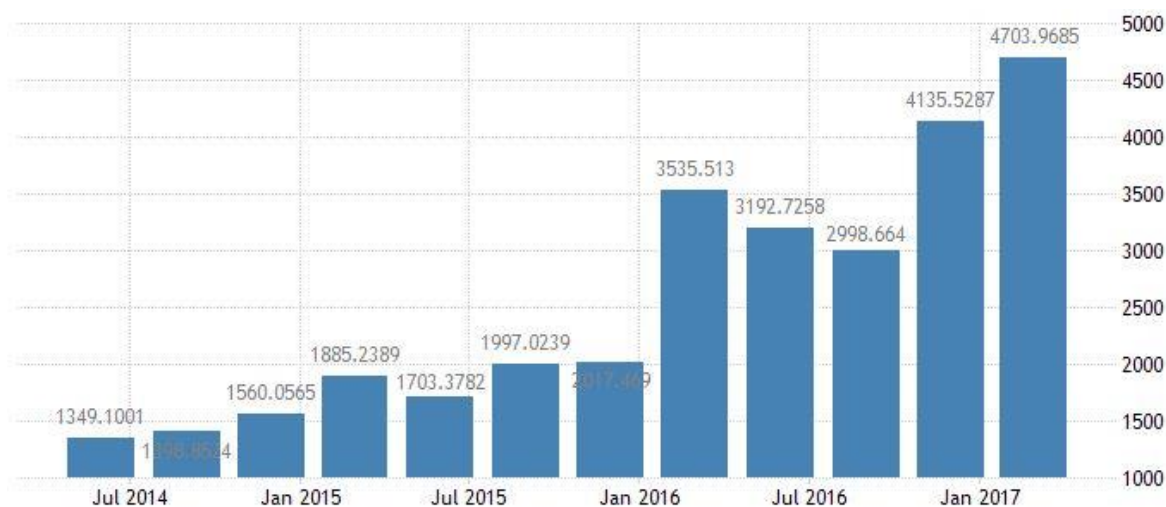
هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

خدمات (نمودار ۷)، روند افزایشی سرعت اینترنت (نمودار ۸)، نفوذ سیاسی در بعضی از کشورهای منطقه، و ... اشاره نمود.

نمودار ۷: تولید ناخالص داخلی ناشی از خدمات در ایران (میلیارد ریال) (بانک مرکزی ایران)

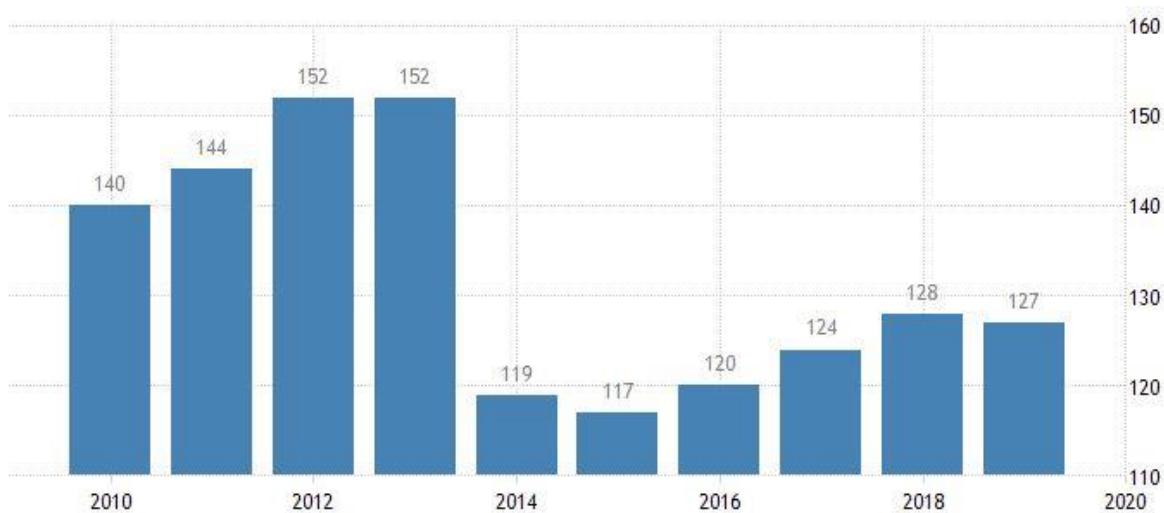

نمودار ۸: سرعت اینترنت در ایران (KBps) (AKAMAI)

ایران از سوی دیگر با چالش های جدی هم روبروست که از جمله آنها می توان نرخ بیکاری بالا (نمودار ۹)، نرخ بالای پیری جمعیت، نامناسب بودن رتبه کشور از نظر شاخص سهولت کسب و کار (نمودار ۱۰)، تحریم های آمریکا، اختلافات سیاسی با غرب و محدود شدن تعاملات بین المللی، چالش صندوق های بازنشستگی، چالش های زیست محیطی، و ...

نمودار ۹: نرخ بیکاری در ایران (بانک مرکزی ایران)

نمودار ۱۰: رتبه ایران در سهولت کسب و کار در بین ۱۹۰ کشور جهان (World Bank)

سناریوهای محتمل در روابط اقتصادی ایران و چین

بر اساس آنچه بیان شد و هم چنین شرایط سیاسی بین‌المللی، به نظر می‌رسد دو عامل "عملیاتی شدن برنامه جامع اقدام مشترک (برجام)" و "نهایی و عملیاتی شدن قرارداد همکاری های بلندمدت ۲۵ ساله ایران و چین" بیشترین تأثیر را بر روابط دو کشور در آینده خواهند داشت. بر این اساس مطابق جدول ۱، چهار سناریو در روابط دو کشور قابل شناسایی هستند.

جدول ۱: ماتریس سناریو پردازی

عملیاتی نشدن برجام	عملیاتی شدن برجام	
اقتصاد شرق گرا	جهش اقتصادی کشور	عملیاتی شدن قرارداد بلندمدت دو کشور
تداوم رکود اقتصادی در کشور	اقتصاد غرب گرا	عدم عملیاتی شدن قرارداد بلندمدت دو کشور

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

سناریوی اول: جهش اقتصادی کشور

اگر در بهترین حالت، کشورهای ۵+۱ از جمله آمریکا از یک سو و جمهوری اسلامی ایران از سوی دیگر به برجام بازگردند و به تعهدات خود ذیل آن عمل نمایند و از منافع آن بهره مند شوند، و هم چنین قرارداد همکاری های ۲۵ ساله ایران و چین نهایی شود، به امضا برسد و ذیل آن همکاری های بلندمدت اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، نظامی و امنیتی بین دو کشور شکل بگیرند، به نظر می رسد با افزایش فزاینده سرمایه گذاری خارجی در کشور، شرایط اقتصادی کشور دچار تحول و جهش خواهد شد و بنگاه های اقتصادی که زیرساخت های ضروری برای بین المللی شدن را در خود ایجاد نموده اند می توانند بیشترین منفعت را از آن خود نمایند. البته بهره مند شدن کشور از مزایای تحول اقتصادی در صورت تحقق سناریوی اول الزاماتی هم دارد که از آن جمله می توان به "ایجاد زیرساخت های لازم برای جذب سرمایه گذاری خارجی" و "ایجاد تعادل میان غرب و شرق در جهت پیشینه نمودن منافع ملی" اشاره نمود. کاهش نرخ برابری ارزهای خارجی، افزایش رشد اقتصادی، کاهش نرخ بیکاری، و افزایش تولید ناخالص داخلی از جمله آثار و نتایج تحقق این سناریو خواهند بود. با توجه به "موازنه سازی خزنده" چین در برابر آمریکا که در بخش های قبل بیان شد، به نظر می رسد عملیاتی شدن برجام، تأثیر مثبتی بر نهایی شدن قرارداد ۲۵ ساله بین دو کشور ایران و چین داشته باشد.

سناریوی دوم: اقتصاد غرب گرا

در صورتی که برجام با تمام ظرفیت آن عملیاتی گردد ولی قرارداد همکاری های بلندمدت ایران و چین نهایی نشود، بر اساس تجربه سال های ۹۵ و ۹۶، و با وجود این که چین هم یکی از اعضای ۵+۱ است، می توان پیش بینی کرد اقتصاد کشور بیش از پیش به سمت غرب متمایل خواهد شد. سوابق موفقیت آمیز شرکت های غربی در صنایع ایران مثل صنایع نفت و خودرو، و هم چنین بدبینی نسبت به سیاست های دولت چین و محصولات شرکت های چینی در بخشی از جامعه ایرانی علل اصلی تمایل اقتصاد کشور به سوی غرب است. البته بخشی از بدبینی جامعه ایرانی ناشی از پروپاگاندای رسانه های غرب علیه چین می باشد. در صورت تحقق این سناریو، شرکت های خارجی و عمدتاً غربی به سمت سرمایه گذاری در ایران متمایل خواهند شد و فرصت مناسبی برای توسعه شرکت های بزرگ، متوسط و کوچک فراهم خواهد شد. البته ایجاد زیرساخت های ضروری برای جذب سرمایه گذاری خارجی شرط لازم برای بهره مندی از شرایط ناشی از تحقق این سناریو خواهد بود.

سناریوی سوم: اقتصاد شرق گرا

در صورت عملیاتی نشدن برجام و امضای توافق نامه همکاری های بلندمدت ایران و چین، طبعاً اقتصاد کشور به سمت شرق گرایش خواهد یافت. در صورت تحقق این سناریو، روابط اقتصادی و تعاملات تجاری کشور با چین بیش از پیش گسترش خواهد یافت. دولت چین در چارچوب «بتکار کمربند و راه» سرمایه گذاری های مستقیم را در پروژه های بزرگ بندری، راهسازی، ریلی، فناوری و انرژی ایران انجام خواهد داد. شرکت های چینی در ایران حضور فعال خواهند داشت و شرکت های ایرانی که زیرساخت های فناورانه دارند و از قبل با چین در ارتباط بوده اند شانس بیشتری برای بهره مندی از شرایط اقتصادی کشور خواهند داشت. فناوری های چینی در بلندمدت جای فناوری های غربی را خواهند گرفت و احتمالاً مدل نوآوری درون زای چینی به ایران نیز سرایت خواهد کرد. یکی از الزاماتی که تحقق این سناریو را ممکن می کند افزایش ارتباطات فرهنگی و درک مشترک مردم و کسب و کارهای دو کشور از یکدیگر است. البته با توجه به منطق موازنه سازی خزنده چین در مقابل آمریکا، این سناریو چندان محتمل نمی باشد.

سناریوی چهارم: تداوم رکود اقتصادی در کشور

در بدترین حالت، اگر برجام و ظرفیت های آن عملیاتی نشود و قرارداد همکاری های بلندمدت ایران و چین هم نهایی نگردد، به

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت 17th International Management Conference

نظر می رسد شرایط سخت و پیچیده رکود اقتصادی که در حال حاضر در کشور وجود دارد، هم چنان ادامه خواهد یافت. سرمایه گذاری خارجی در حد کنونی یا حتی کمتر خواهد بود. نرخ برابری ارزهای خارجی و نرخ بیکاری افزایش و تولید ناخالص داخلی و نرخ رشد اقتصادی کاهش خواهند یافت. در این شرایط شرکتها ضمن برخورداری از حداقل ارتباطات و تعاملات بین المللی، به سوی توسعه فناوری های بومی گرایش پیدا خواهند کرد. اقتصاد بیش از پیش درونزا و وابستگی به اقتصاد جهانی کمینه خواهد شد. در صورت تحقق این سناریو، شرکت هایی که بتوانند محصولات مبتنی بر فناوری های بومی را توسعه دهند و یا ارتباطاتی هر چند محدود با شرکت های صاحب تکنولوژی در دنیا داشته باشند می توانند حداکثر منفعت را کسب نمایند. لازمه بهره مندی کسب و کارها از منافع این سناریو، افزایش بهره وری در اقتصاد، بازنگری اساسی در قوانین و مقررات در جهت حمایت واقعی از تولید داخل و کاهش فساد اداری و سیستمی در کشور می باشد که البته سهل الوصول نخواهد بود.

نتیجه گیری

در دنیای به هم تنیده و پیچیده امروز، شرایط و فضای کسب و کار و موفقیت یا عدم موفقیت بنگاهها تا حد زیادی به ارتباطات بین المللی آنها وابسته است. ارتباطات بین المللی بنگاهها نیز تابعی از سیاستها و روابط خارجی کشورهای آنها با سایر کشورها می باشد.

دو کشور ایران و چین، ضمن برخورداری از فرهنگ غنی و تمدن کهن، روابط اقتصادی و سیاسی گسترده ای با یکدیگر دارند. روابط دو کشور و تغییر و تحول آن در آینده، آثار محسوسی بر شرایط کسب و کارهای دو کشور دارد. در این نوشتار بر اساس دو عامل "عملیاتی شدن برجام" و "نهایی و عملیاتی شدن قرارداد همکاری های بلندمدت دو کشور"، چهار سناریوی "جهش اقتصادی کشور"، "اقتصاد غرب گرا"، "اقتصاد شرق گرا" و "تداوم رکود اقتصادی کشور" مطرح و شرایط کسب و کارها در صورت تحقق هر سناریو و الزامات بهره مندی از منافع آن تشریح گردید.

منابع

سازمند، بهاره و ارغوانی پیرسلامی، فریبرز، ۱۳۹۶، سیاست خارجی جهانی و منطقه ای چین در قرن بیست و یکم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

مرکز پژوهش های مجلس (جمعی از نویسندگان)، ۱۳۹۵، تأملی بر سیاست خارجی اقتصاد محور چین در آغاز سده بیست و یکم (کد موضوعی: ۲۶۰، شماره مسلسل: ۱۴۸۲۷)، تهران، مرکز پژوهش های مجلس.

براتی، رضا و شیرخانی، محمدعلی، ۱۳۹۲، سیاست خارجی عمل گرایانه و توسعه اقتصادی (مطالعه موردی: چین از سال ۱۹۷۸-۲۰۱۰)، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۱۲، ۱۶۴-۱۳۳.

Johnson, Christopher K. (2016). President Xi Jinping's "Belt and Road Initiative". Center for Strategic and International Studies.

Liu, Wei. (2018). China's Belt and Road Initiative. Shanghai Jiao Tong University Press and Springer.

Dutta, Soumitra, Lanvin, Bruno, and Wunsch-Vincent, Sacha. (2020). Global Innovation Index 2020. Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization (WIPO).

www.bloomberg.com/graphics/2020-global-economic-forecast-2050/ (accessed 25 November 2020)

هفدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت
17th International Management Conference

data.worldbank.org/country/CN (accessed 25 November 2020)

www.transparency.org/en/ (accessed 25 November 2020)

content.akamai.com/gl-en-pg9135-q1-soti-connectivity.html (accessed 25 November 2020)

The Future of Iran-China Economic Relations and its Impacts on Iranian Businesses: Possible Scenarios

Mostafa Mohammadi

Lecturer in Strategic Management, Shahid Beheshti University

Head of Youth Committee, Iran-China Friendship Association

(mostafa1234@gmail.com)

Abstract

People's Republic of China is one of emergent powers of the world today. With upper-middle class income, the country is the second biggest economy in the world. China's grand strategy has changed from revisionism to developmentalism since 1979, and therefore, foreign policy of the country has been more economy-centric and a part of its development process. Belt and Road Initiative is one of ambitious plans of China. Political relationships between Iran and China have been formally established since half a century ago and with small ups and downs, has been generally improving during recent years. In this study, with an interdepartmental approach, four scenarios were identified based on two main factors: "operationalization of JCPOA" and "finalization and operationalization of long-term cooperation agreement between the two countries." The four scenarios are "Iran economic boost", "West-oriented economy", "East-oriented economy", and "Downturn" with different probabilities, for each of which we explained possible situations and requirements for seizing the opportunities would be created.

Keywords: economic relations, scenario, business, Iran, China.